

УДК 334.012.33

Старух А.І.
аспірант,

Львівський національний університет імені Івана Франка

**СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦТВА
В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ»**

У статті на засадах застосування контент-аналізу огляду літературних джерел, а також синтезу виділених сутнісних ознак понять «розвиток», «підприємництво», «державний сектор економіки», «державне підприємництво», «розвиток підприємництва» доведено, що розвиток підприємництва державного сектора економіки є ініційованою державою економічно та соціально ризиковою підприємницькою діяльністю щодо цілеспрямованого використання для отримання прибутку природних ресурсів і майна, що перебувають у державній (суспільній) власності. Доведено, що розвиток підприємництва в державному секторі економіки визначає кілька характеристик, а саме: органи управління, у власності яких перебувають об'єкти державної власності, органи управління державною комунальною власністю, функції органів управління державною і комунальною власністю, види державних підприємств, а також сектори економіки, в яких поширене державне підприємництво.

Ключові слова: підприємництво, державний сектор економіки, державне підприємництво, розвиток.

**СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ «РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА
В ГОСУДАРСТВЕННОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ»**

Старух А.И.

В статье на основе применения контент-анализа обзора литературных источников, а также синтеза выделенных сущностных признаков понятий «развитие», «предпринимательство», «государственный сектор экономики», «государственное предпринимательство», «развитие предпринимательства» доказано, что развитие предпринимательства государственного сектора экономики является инициированной государством экономически и социально рискованной предпринимательской деятельностью для получения прибыли от природных ресурсов и имущества, находящихся в государственной (общественной) собственности. Доказано, что развитие предпринимательства в государственном секторе экономики определяет несколько характеристик, а именно: органы управления, в собственности которых находятся объекты государственной собственности, органы управления государственной коммунальной собственностью, функции органов управления государственной и коммунальной собственностью, виды государственных предприятий, а также сектора экономики, в которых распространено государственное предпринимательство.

Ключевые слова: предпринимательство, государственный сектор экономики, государственное предпринимательство, развитие.

THE ESSENCE OF THE NOTION «DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE IN STATE SECTOR OF ECONOMICS»

Starukh A.

In an article, on the basis of content analysis of literary sources survey application and also synthesis of the highlighted features of the notions “development”, “entrepreneurship”, “state sector of economics”, “state enterprise”, it is proven that the entrepreneurial development of state sector of economics is state initiated, economically and socially risky entrepreneurial business concerning purposeful use with the aim of getting natural resources and property income, which are under state ownership. Entrepreneurial development of state sector of economics determines several features, including: control authorities, which own objects of government property, control authorities of government municipal property, functions of control authorities of state and municipal property, kinds of state enterprises, and also sectors of economics with state entrepreneurship.

Keywords: business, public sector, public enterprise, development.

Постановка проблеми. У науковій літературі [1–2], а також у нормативно-правових актах [3; 4] наводяться означення і широко використовуються такі поняття, як «розвиток», «підприємництво», «державний сектор економіки», «державне підприємництво», але досі невизначеною є сутність поняття «розвиток підприємництва в державному секторі економіки».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велику увагу питанням розвитку підприємництва в державному секторі економіки приділяли такі економісти, як Л.Є. Фурдичко, Л.А. Миколаєва, З.С. Варналій та ін. Так, Л.Ю. Мельник визначає державне підприємництво як господарську діяльність державних підприємств, що виробляють матеріальні блага й надають послуги, необхідні для розвитку національної економіки [5].

Постановка завдання. Метою роботи є уточнення поняття «розвиток підприємництва в державному секторі економіки» для розкриття сутності досліджуваної проблеми, яка полягає у нерациональності підходів до забезпечення ефективного розвитку підприємництва в умовах трансформаційних змін міжбюджетних відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для формування визначення поняття «розвиток підприємництва в державному секторі економіки» доцільним є застосування методики послідовного аналізу і синтезу сутнісних ознак указанного поняття. Це передбачатиме такі етапи:

- 1) розподіл поняття «розвиток підприємництва в державному секторі економіки» на складові елементи, а саме: «розвиток», «підприємництво», «розвиток підприємництва», «державне підприємництво», «державний сектор економіки»;
- 2) застосування контент-аналізу (якісно-кількісного методу вивчення текстової інформації, що характеризується об'єктивністю висновків і строгістю проце-

дури та полягає у квантифікаційній обробці тексту з подальшою інтерпретацією результатів [6]) до кожного з понять, виділення і критичний аналіз сутнісних ознак понять;

3) синтез сутнісних ознак і формулювання понятійних визначень.

Логічно-структурну схему уточнення сутності поняття «розвиток підприємництва в державному секторі економіки» наведено на рис. 1.

У результаті застосування контент-аналізу, наведеного різними авторами (В. Мочерним, Д. Стеченком, Л. Фурдичко, Л. Миколаєвою, І. Чорною, З. Варналієм, В. Сизоненко, А. Мельник, Л. Мельником, В. Плаксієнко, І. Дойниковим, А. Самійленком, М. Ажнюк, О. Передієм, Г.Осовською, О. Старцевим, А. Ластовецьким, В. Колпаковим, А. Бусигіним, Т. Смелянською, Л. Ходовим, Н. Лукянчиковою, С. Панчишиним, О. Длугопольським, В. Буселом, А. Кузьмінським, В. Мухіним, Л. Мардахаєвим, І. Фроловою, М. Лукашевич, Е. Коротковим тощо), нами виділено сутнісні ознаки цих понять (табл. 1).

Критичний аналіз виділених сутнісних ознак поняття «розвиток» вимагає виділититаке:

1) розвиток може бути не лише еволюційним (характеризується кількісними або якісними змінами, які поступово викликають покращання та погіршення зна-

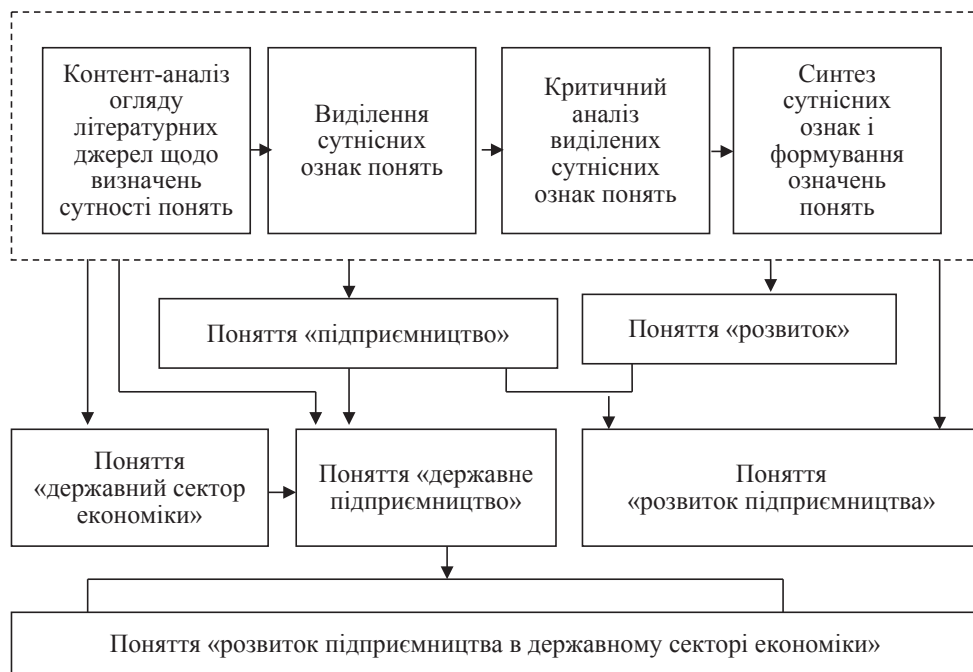

Рис. 1. Логічно-структурна схема уточнення сутності поняття

Джерело: запропоновано автором

чень показників діяльності підприємства [7]), але й революційним (характеризується кількісними та якісними змінами, які раптово зумовлюють покращання або погіршення значень показників діяльності підприємства [8]). Н. Георгіаді зазначає, що важливим завданням органів державної влади, власників і керівників вітчизняних державних підприємств є забезпечення революційності розвитку, що можливо в умовах цілеспрямованої протидії економічній ентропії, яка сьогодні виявляється у нерегулюванні відносин власності, нестійкості у пріори-

Таблиця 1. Сутнісні ознаки понять

Поняття	Сутнісні ознаки понять, виділені в результаті застосування контент-аналізу
«Розвиток»	<ul style="list-style-type: none"> • зміна; • перехід від одного якісного стану до іншого, вищого; • процес; • результат; • спрямована зміна або процес; • рух уперед; • еволюція; • поява нового
«Підприємництво»	<ul style="list-style-type: none"> • ініціативна діяльність; • вільна діяльність; • законна діяльність • прибуток; • ризик; • процес
«Розвиток підприємництва»	<ul style="list-style-type: none"> • цілеспрямований процес; • ті ознаки, які характеризують поняття «розвиток» і «підприємництво»
«Державне підприємництво»	<ul style="list-style-type: none"> • господарська діяльність держави; • державна власність; • державне управління власністю; • прибуток; • організаційно-господарська діяльність; • вид утручання держави в підприємництво; • стратегічні галузі економіки
«Державний сектор економіки»	<ul style="list-style-type: none"> • комплекс господарських об'єктів; • державна власність; • регуляторна діяльність; • державний контроль; • державне управління; • суспільна власність; • прибуток, соціальний ефект

Примітки: запропоновано автором

тетах використання економічних ресурсів, нездатності органів державної влади системно формувати і реалізовувати стратегічні плани взаємодії із зарубіжними партнерами, неузгодженості функцій і повноважень різних гілок влади, розбіжності програм розвитку із заходами щодо їхньої реалізації тощо [9];

2) розвиток не обов'язково є цілеспрямованим процесом. Свій початок він бере у хаосі і дифузії тих елементів, які формують об'єкт розвитку. Фрідманом, Хабблом, І. Пригожиним, Вінером та Ешбідоведено, що розвиток певних процесів та явищ часто базується на синергетиці як сукупності механізмів спонтанного формування у відкритих нелінійних системах. Учені довели, що важливу роль у самоорганізації розвитку відіграють деструктивні, креативні процеси, стохастичні фактори розвитку. Хаос не є абсолютною антитезою гармонії і результатом руйнівних сил, результатом нездоланного росту ентропії, а перехідним станом від одного рівня упорядкованості до іншого [10]. Відкрита нелінійна система в стані неусталеності є носієм різноманіття форм майбутньої організації. У нелінійному середовищі можливий не будь-який набір шляхів майбутньої еволюції, а лише певний їх спектр. Є. Борщук, Г. Хакен, С. Курдюмо, І. Пригожин та ін. звертають увагу на типи випадковостей розвитку. Вчені розрізняють випадковості, що характеризують розвиток як появу-раптовість, а також випадковості, що супроводжують будь-який спрямований процес змін, коли спрямованість уже сформувалася і виявилася. Це випадковості, що доповнюють необхідність і є формою її прояву, тобто такі, що розглядаються нібито в традиційному розумінні. Синергетика виводить «розвиток» за межі класичних традицій у розумінні другого типу випадковостей. Якщо випадковість першого типу породжує необхідність, то випадковість другого типу – невизначеність – сприяє самоутворенню необхідності, структури в конкретному її вигляді. З огляду на це, випадковість визначає можливі «блукання по полю можливих шляхів розвитку»;

3) розвиток може мати як конструктивний, так і деструктивний характер, тобто приводити як до позитивних, так і негативних змін. Для прикладу, певне державне підприємство може зростати з обсягом активів, організаційною структурою управління і кількістю працівників, але при цьому нарощувати витрати і перетворюватися на збиткове, тобто характеризуватися деструктивним розвитком.

З огляду на це, такі ознаки поняття «розвиток», як «еволюція», «цілеспрямований процес» і «перехід від одного якісного стану до іншого, вищого» можна проігнорувати. Ці ознаки актуальні лише для уточнення сутності конкретних видів розвитку, наприклад, еволюційного розвитку, революційного розвитку, конструктивного розвитку, продуктивного розвитку тощо. Враховуючи виділені ознаки, під поняттям «розвиток» слід розуміти процес еволюційних або революційних змін, результатом яких є поява нових властивостей об'єкта розвитку.

Під час контент-аналізу поняття «підприємництво» виділено ознаку – «законна діяльність», проте загальновідомим є те, що підприємництво має місце

й у тіньовому секторі економіки, тому, з огляду на реалії, воно далеко не завжди є узаконеним. За даними електронного видання «Економічна правда», рівень тіньової економіки за підсумками 2015 р. істотно вище за рівень, що мав місце в 2011–2013 рр. Рівень тіньової економіки становить 34–35% ВВП. Міністерство економічного розвитку зазначає, що його зниженню заважають значне податкове навантаження на корпоративний сектор на тлі високої вартості залучення кредитних ресурсів, несприятлива зовнішньоекономічна кон'юнктура на ключових товарних ринках, а також скорочення внутрішнього попиту, зростання витрат на імпорту сировину та матеріали через девальвацію гривні і введення додаткового імпортного збору, наявність значних інвестиційних ризиків, загострення міжнародних відносин із Російською Федерацією і втрата її ринків, анексія Криму та війна на сході країни [11]. Тіньова економіка в 2016 р. становить 40% ВВП України, це майже 200 млрд. грн.

Отже, підприємництво – це на власний ризик ініційована суб'єктами господарювання господарська діяльність, спрямована на отримання прибутку.

Окрім сутнісних ознак, які належать поняттям «розвиток» і «підприємництво», характерною ознакою поняття «розвиток підприємництва» є «цілеспрямований процес». Окрім того, слід взяти до уваги те, що в абстрактній категорії «розвиток» така ознака, як «нова властивість об'єкта», у конкретному понятті «підприємництво» відповідає ознаці «прибуток (збиток)». З урахуванням цих особливостей під розвитком підприємництва слід розуміти цілеспрямований процес реалізації підприємницьких ініціатив, що супроводжується певним ризиком і може призвести як до виникнення прибутку, так і збитку.

Щодо державного підприємництва, то враховуючи те, що державне підприємство поширене у стратегічних галузях економіки (Постановою Кабінету Міністрів України № 83 від 7.03.2015 затверджено «Перелік об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки та безпеки держави»). До цього переліку включено 73 підприємства сфери оборони, 27 підприємств паливно-енергетичного комплексу, 51 транспортне підприємство, 24 підприємства, які займаються розміщенням і зберіганням матеріальних цінностей, 6 агропромислових підприємств, 43 підприємства сфери телекомунікацій і зв'язку, 17 підприємств авіаційного та ракетно-космічного виробництва, 6 машинобудівних підприємств, 8 підприємств металургійного комплексу, 8 підприємств хімічного комплексу, 31 підприємство наукової сфери, 6 підприємств сфери стандартизації, метрології та сертифікації, 1 підприємство гідрометричної діяльності, 2 підприємства промисловості будівельних матеріалів, 4 підприємства фінансово-бюджетної сфери, і по одному підприємству легкої промисловості, поліграфії і харчової промисловості), сфері природних монополій (за даними Антимонопольного комітету, у 2016 р. в Україні налічувалося 2121 підприємство сфери природних монополій [12]), а також у соціальній сфері, то відповідальність за ризики у державному підприємстві лежить на державі як на власнику

і розпоряднику майна державних підприємств, а наслідки реалізації цих ризиків мають глибоко соціальний характер, оскільки нераціональні, економічно необґрунтовані рішення у сфері державного підприємництва можуть призвести до суспільного зубожіння, безробіття, суспільного невдоволення, соціальних вибухів. Ураховуючи вищевказане, державне підприємництво доцільно трактувати як ініційовану державою як суб'єкта господарювання діяльність, спрямовану на отримання прибутку від використання природних ресурсів і майна, що перебувають у державній власності. Своєю чергою, державний сектор економіки – не що інше як сукупність ресурсів і майна, що перебувають у державній власності та використовуються державою для отримання прибутку або досягнення певного соціального ефекту. На основі синтезу вищенаведених означень можна дійти висновку, що поняття «розвиток підприємництва в державному секторі економіки» – це ініційована державою економічно та соціально ризикова підприємницька діяльність щодо цілеспрямованого використання для отримання прибутку від природних ресурсів і майна, що перебувають у державній (суспільній) власності.

Державне підприємництво реалізовує свою діяльність через державні та свої органи управління (міністерства та підвідомчі Кабінету Міністрів України органи державної виконавчої влади, а також майнові комплекси служб Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України) державних підприємств для створення робочих місць, забезпечення роботи сфери комунального господарства (водопостачання, електропостачання, телефонний зв'язок, муніципальний транспорт, досягнення національної безпеки). Відповідно до ст. 63 Господарського кодексу України, залежно від способу створення державні підприємства можуть бути корпоративними (державні підприємства, які є акціонерними товариствами), унітарними (підприємства, які на 100% є державною власністю), у тому числі казенними (державні підприємства, які не підлягають приватизації) і комерційними (державні підприємства, які повністю несуть відповідальність за свою підприємницьку діяльність майном, що належить їм на праві господарського відання). І. Михасюк, А. Мельник, М. Крупка, З. Залога, посилаючись на нормативні акти, зазначають, що в Україні у сфері державного володіння та державного управління є надра, земля, водні ресурси, ліси, території, які перебувають під особливою охороною (державні природні заповідники, дендрологічні парки та ботанічні сади, пам'ятки природи, лікувально-оздоровчі місцевості та курорти), оборонні об'єкти та об'єкти атомної енергетики, залізничний, трубопровідний та повітряний транспорт, значна частина нерухомості (житлового та нежитлового фондів), оборонна промисловість, лінії електро- і газомереж, зв'язок, сфера добування й обігу дорогоцінних каменів, металів, стратегічних матеріалів і валюти [13, с. 281–282].

Міністерства та відомства приймають рішення про створення, реорганізацію, ліквідацію підприємств, установ і організацій, заснованих на загальнодерж-

жавній власності, затверджують статути підприємств, укладають і розкривають контракти з керівниками підприємств, ведуть контроль над використанням закріпленого за підприємством державного майна. Формами державного підприємництва є також застава державою нерухомого майна, іпотека, управління державними пакетами акцій, провадження банкрутства, реалізація антикризових заходів з управління державними підприємствами. Водночас недопустиме їх пряме втручання у господарську діяльність підприємств [13, с. 282–285]. В Україні уповноваженим органом, на якого покладено багато функцій у сфері державного підприємництва й управління об'єктами державної власності, є Фонд державного майна, який діє на підставі Закону України «Про фонд державного майна України» від 9.12.2011 № 4107-VI, зі змінами і доповненнями від 29.05.2014 № 1284-VII. Відповідно до законодавчих актів, Фонд державного майна України є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що реалізує державну політику у сфері приватизації, оренди, використання та відчуження державного майна, управління об'єктами державної власності, у тому числі корпоративними правами держави щодо об'єктів державної власності, що належать до сфери його управління, а також у сфері державного регулювання оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності.

За офіційними даними Фонду державного майна України, у сфері корпоративного управління станом на 01 січня 2016 р. ним здійснюється управління корпоративними правами держави у 358 господарських товариствах, з яких 100 господарських товариств мають у статутному капіталі державну частку понад 50% (контрольний пакет), що становить 28% загальної кількості господарських товариств, які перебувають у сфері управління Фонду. На початок 2016 р. господарськими товариствами, що перебувають у сфері управління Фонду, на загальних зборах акціонерів за результатами фінансово-господарської діяльності в 2014 р. ухвалено рішення про нарахування дивідендів на корпоративні права держави обсягом 384950 млн. грн. До державного бюджету України перераховано 384474 млн. грн. Виконуючи функцію розпорядника Єдиного реєстру об'єктів державної власності, Фонд співпрацює зі 155 суб'єктами управління. На даний час в Реєстрі нараховується майже 25 тис. юридичних осіб, які діють на основі державної власності, і 557 господарських організацій із корпоративними правами держави [14].

Постановою КМУ «Про розмежування державного майна України між загальнодержавною (республіканською) власністю і власністю адміністративно-територіальних одиниць (комунальною власністю)» від 5 листопада 1991 р. № 311 із місцевої державної власності було виокремлено комунальну власність, яка перейшла у володіння місцевих територіальних громад, а конкретно – у володіння місцевих фондів комунального майна. За даними Державної служби статистики України, у комунальній власності перебуває майже 14 тис. підприємств [15].

В Україні управлінням підприємств, що перебувають у державній власності, займається Державне управління справами. Це спеціальний орган державного управління, який підпорядковується Президенту України. Його створено для матеріально-технічного, соціально-побутового та іншого забезпечення діяльності органів державної влади в Україні, а також дипломатичних представництв на території держави. У підпорядкуванні Державного управління справами знаходяться 3 медичні установи, 17 санітарно-курортних закладів, 6 підприємств сфери культури, 5 національних парків і заповідників, 12 підприємств сфери обслуговування і 5 виробничих підприємств. Усі ці підприємства фінансуються з державного бюджету України. У підпорядкуванні Державного управління справами перебувають організації, що діють на госпрозрахункових, самоокупних засадах (Національний експоцентр України, Національний палац мистецтв «Україна», Державне видавництво «Преса України», готель «Дніпро» і готель «Україна»).

Ураховуючи реалії сьогодення, розвиток підприємництва у державному секторі економіки вимагає поглиблення теоретичних і методико-прикладних положень і методів управління державною власністю на засадах забезпечення її раціонального використання.

Висновки з проведеного дослідження. На засадах застосування контент-аналізу огляду літературних джерел, а також синтезу виділених сутнісних ознак понять «розвиток», «підприємництво», «державний сектор економіки», «державне підприємництво», «розвиток підприємництва» доведено, що розвиток підприємництва державного сектора економіки є ініційованою державою економічно та соціально ризиковою підприємницькою діяльністю щодо цілеспрямованого використання для отримання прибутку від природних ресурсів і майна, що перебувають у державній (суспільній) власності. Розвиток підприємництва в державному секторі економіки визначає кілька характеристик, а саме: органи управління, у власності яких перебувають об'єкти державної власності, органи управління державною комунальною власністю, функції органів управління державною і комунальною власністю, види державних підприємств, а також сектори економіки, в яких поширене державне підприємництво. Через призму саме цих характеристик доцільно здійснювати пошук можливостей активізації і раціоналізації розвитку підприємництва державного сектора економіки в умовах трансформації міжбюджетних відносин.

1. Бажал Ю.М. *Інноваційний розвиток економіки та напрями його прискорення: наукова доповідь / Ю.М.Бажал[та ін.]*. – К.: Ін-т економічного прогнозування, 2002. – 80 с.

2. Воронкова А.Е. *Управлінські рішення у забезпеченні конкурентоспроможності підприємства: організаційний аспект: [монографія] / А.Е. Воронкова, Н.Г. Калюжна, В.І. Отенко*. – Х.: ІНЖЕК, 2008. – 512 с.

3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.levonevsky.org/bazaia09/text00003.htm>.
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.
5. Економічна система суспільства: [навч. посіб.] / Л.Ю. Мельник, В.Я. Плаксієнко, Ю.І. Скірко. – Дніпропетровськ: Січ, 2001. – 546 с.
6. Контент-аналіз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://glossary.starbasic.net>.
7. Георгіаді Н.Г. Інтегровані системи управління економічним розвитком машинобудівних підприємств: [монографія] / Н.Г. Георгіаді. – Львів: Львівська політехніка, 2009. – 336 с.
8. Георгіаді Н.Г. Формування і використання інформаційної системи управління економічним розвитком підприємства: [монографія] / О.Є. Кузьмін, Н.Г. Георгіаді. – Львів: Львівська політехніка, 2006. – 368 с.
9. Георгіаді Н.Г. Формування систем менеджменту на засадах функціонального підходу: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.06.02. / Н.Г. Георгіаді. – Львів, 1999. – С. 29–31.
10. Становлення сучасної філософської концепції розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readbookz.com>.
11. Рівень тіньової економіки України знизився до 40% ВВП – МЕРТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2016/07/4/597966/>.
12. Зведений перелік суб'єктів природних монополій у 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.atc.gov.ua/>.
13. Державне регулювання економіки / За ред. д.е.н., проф. І.Михасюка ; ЛНУ ім. І. Франка. – Львів: Українські технології, 1999. – С. 281–282.
14. Фонд державного майна України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.spfu.gov.ua/>
15. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

E-mail: anniyta.star@gmail.com